

MAGYARORSZÁG ÉS A SZENTSZÉK DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATAI 1920–2015

Szerkesztette:
FEJÉRDY András

 Balassi Intézet
Római Magyar
Akadémia



Budapest–Róma
2015

METEM Könyvek 84.

Kiadja:
Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség
(METEM) Budapest
Balassi Intézet – Római Magyar Akadémia
és a
Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány
www.heh.hu

Felelős kiadó:
Molnár Antal – Várszegi Asztrik

Sorozatszerkesztők:
Várszegi Asztrik – Zombori István

A 2015. április 14-én Budapesten, a Parlamentben megrendezett **Fejezetek Magyarországról és a Szentszék diplomáciai kapcsolataiból** és a 2015. június 12-én a Római Magyar Akadémián tartott **Rapporti diplomacia tra la Santa Sede e l'Ungheria** c. konferenciák szerkesztett anyaga.

A kötet megjelenését támogatta
az Emberi Erőforrások Minisztériuma
a Pannonhalmi Főapátság
továbbá a Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért
Közalapítvány a Közös Siker projekt keretében.



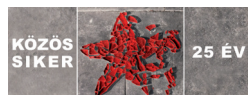
EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA



PANNONHALMI FŐAPÁTSÁG
A. D. 996

K

KÖZÉP- ÉS KELET EURÓPAI
TÖRTÉNELEM ÉS TÁRSADALOM KUTATÁSÁÉRT
KÖZALAPÍTVÁNY



Borító:
Palkovics Veronika

ISBN 978-963-9662-90-2
ISSN 1217-2669

Nyomdai előkészítés:
Sigillum 2000 Bt., Szeged
Nyomdai munkák:
EFO nyomda

TÓTH TAMÁS

A SZENTSZÉK ÉS AZ I. VILÁGHÁBORÚT KÖVETŐ POLITIKAI VÁLTOZÁSOK MAGYARORSZÁGON

Az Osztrák–Magyar Monarchia a Nagy Háborúnak is nevezett I. világháború (1914–1918) egyik nagy vesztese lett. A Vatikánban is pontosan tudták, hogy az I. világháború vége a Kárpát-medence népei, így a magyarok számára létfontosságú volt. Ezt jól kifejezi a Rendkívüli Ügyek Kongregációjának levéltárában őrzött korabeli feljegyzés egy mondata: „Mária országának, Szent István országának vallási jövője, egykor dicső történetének döntő fordulópontjához érkezett.”¹

A TÖRTÉNETI HÁTTÉR

Amikor I. Ferenc József osztrák császár és magyar király (magyar királyként ezen a néven a II., 1848–1916) 1914. július 28-án a „mindent megdöntöttem, mindent megfontoltam”² híressé vált szavakkal proklamálta a háborút – kis túlzással – mindenki lelkesen készült egy rövid, győztes háborúra. Tudjuk azonban, hogy nem így lett: a frontok hamarosan „befagytak,” így egy évekig tartó, óriási embervesztésekkel járó állóháború alakult ki, amely sokak életét törte ketté, ahogy 2014 szeptemberében Ferenc pápa (2013–) is utalt rá az észak-olaszországi Redipugliában tartott homíliájában.³ Ferenc József halála után I. (Boldog) Károly lépett Ausztria trónjára, aki IV. Károly néven Magyarország királya is lett (1916–1918).⁴ A háború vége egyben uralkodása végét is jelentette. 1918 októberére mindenki számára világossá vált, hogy Magyarország a háborút elveszítette. A monarchia 1918. október 28-án esett szét, amikor Ausztriától elszakadtak

1 Archivio Storico della Sezione per i Rapporti con gli Stati della Segreteria di Stato (Vatikánváros; = S.RR.SS.), Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari (= AA.EE.SS.), Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 532. ff. 15–30r. Situazione politico-religiosa in Ungheria [1918]. „[...] l'avvenire religioso del regno Mariano, del regno di S. Stefano è giunto ad un bivio decisivo della sua storia, una volta gloriosa.” f. 30r. A szövegeket szerkesztve adjuk közre.

2 Vö. *Bertényi Iván–Diószegi István–Horváth Jenő–Kalmár János–Szabó Péter*: Királyok könyve. Magyarország és Erdély királyai, királynői, fejedelmei és kormányzói. 5. kiad. Officina Nova, Bp., 1993. 207. Vö. Uo., 206–215. A korhoz kapcsolódóan nemrég megjelent olasz nyelvű monográfia: *Gizella Nemeth Papo–Adriano Papo*: Ungheria. Dalle cospirazioni giacobine alla crisi del terzo millennio. Luglio Editore, Trieste, 2013. (Civiltà della Mitteleuropa. Collana di Studi e Documenti 9.) 171–218.

3 Vö. Ferenc pápa homíliája, redipugliai osztrák-magyar katonai emlékhely, 2014. szeptember 13. https://w2.vatican.va/content/francesco/it/homilies/2014/documents/papa-francesco_20140913_omelia-sacrario-militare-redipuglia.html (Utolsó letöltés: 2015. szeptember 7.)

4 Személyével kapcsolatban: Kaiser Karl I. (IV.) als Christ, Staatmann, Ehemann und Familienvater. Hrsg. Jan Mikrut. Dom-Verlag, Wien, 2004.

északi területei: kikiáltották Csehszlovákiát, Krakkóban szintén a lengyel függetlenséget ünnepelték; ám ugyanezen a napon Budapest is forrongott: kezdetét vette Budapesten az úgynevezett őszirózsás forradalom. Másnap Horvátország Magyarországtól szakadt el, és néhány héttel később egy szintén új állam, a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság, későbbi nevén Jugoszlávia része lett. Eközben Budapesten lezajlott a forradalom, és József főherceg⁵ kinevezte Károlyi Mihályt miniszterelnökké. November 13-án Károly király nyilatkozatban fejezte ki készségét, hogy visszavonuljon az ügyek intézésétől, három nap múlva, 16-án pedig már kikiáltották az első magyar (nép)köztársaságot. December 1-én az erdélyi románok kikiáltották uniójukat a Román Királysággal, amelynek következtében a román csapatok francia támogatással megkezdték Erdély elfoglalását. Eközben ugyancsak a francia kormány támogatásával Csehszlovákia is elkezdte érvényesíteni területi igényeit. Károlyi Mihály kormánya azonban már 1919. január 1-én lemondott, de a gróft köztársasági elnöki minőségben ideiglenes államfői hatalommal ruházták fel, így továbbra is az események egyik főszereplője maradt.

Az eseményekkel párhuzamosan a katolikus klérus egy része is elkezdett mozgolódni. Teodoro Valfrè di Bronzo gróf, címzetes érsek, bécsi apostoli nuncius (1916–1919) aggódott a katasztrófa okozta konfúz helyzetben az Egyházon belül is egyre erősödő kommunista szerveződések miatt, így az egyházi engedély nélkül létrejött papi tanács miatt is.⁶ A papi tanács magyarországi egyházi reformokkal foglalkozott, többek között felvetődött a liturgia magyar nyelven történő végzésének, a szabad püspökválasztásnak vagy a papi cölibátus eltörlésének a kérdése is. A nuncius elégedetlen volt a püspökök hozzáállásával: „Az embernek az az érzése, hogy ezeket a papokat magukra hagyják. Most minden eddiginél jobban érződik a klérus és a püspökök között annak a szeretettel és bizalommal teljes bensőségesnek a hiánya, amely Magyarországon mindig is megfigyelhető volt. A klérus, főként az alsópapság, megszokta, hogy a püspökben a nagyurat lássa, aki nehezen elérhető, aki a hatalmasok támogatása és a politikai befolyás révén került posztjára. A bíboros primás a maga részéről nagyon nehéz helyzetben van, úgy tűnik, nem ő a jelenlegi helyzet embere. Nagyon belefolyt a politikába, született szlovák, Tisza gróf⁷, tehát a legtisztább magyar politika egyik leghűségesebb követője. Ennek eredménye, hogy a szlovákok nem akarnak hallani róla, és a magyarok nem tudnak megszabadulni egy bizonyos bizalmatlanságtól, amely mindig megnyilvánult irányában.”⁸

5 1918. október 26-tól a királyság utolsó napjaiban *homo regius*, királyi helytartó, a Tanácsköztársaság bukása után augusztus 7. és 23. között kormányzó, Habsburg mivolta miatt volt kénytelen az Antant nyomására lemondani.

6 S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 532. ff. 4–12r. Teodoro Valfrè di Bonzo bécsi apostoli nuncius jelentése Pietro Gasparri bíboros államtitkárnak. (1918. december 27.)

7 Tisza István miniszterelnök (1903–1905, 1913–1917). 1918. október 31-én meggyilkolták.

8 „Si ha l'impressione che questi sacerdoti siano abbandonati a se stessi. Ora più che mai si percepisce quella mancanza di affettuosa e fiduciosa intimità tra clero e Vescovi che si è sempre notata in Ungheria. Il clero, specialmente quello più basso, era abituato a considerare il Vescovo come un gran signore, difficilmente accessibile, messo a quel posto dalla protezione dei potenti e dalle influenze politiche. Il Cardinale Primate, dal canto suo, si trova in una posizione assai difficile, né sembra sia l'uomo del momento. Egli, molto dedito alla politica, slovacco di nascita, è stato uno dei seguaci più fedeli del Conte Tisza, e quindi della più pura politica magiara. Come risultato, gli slovacchi non vogliono sentire parlare di lui e gli ungheresi non sanno liberarsi da una certa diffidenza che hanno sempre nutrito a suo riguardo.” S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 532. f. 42r. Nunciusi jelentés. Bécs, 1919. január 19.

Talán nem véletlen, hogy a pápa március 12-én kelt, Csernoch János bíboros, hercegprímás, esztergomi érseknek (1912–1927) címzett apostoli levelében kifejezte aggodását a régió vallási helyzete miatt, a püspököket pedig arra buzdította, hogy aktívabban álljanak ki az Egyház érdekében.⁹

A nuncius tudomása szerint a magyar kormány felvette a kapcsolatot az Antant-hatalmakkal, akik nem is válaszoltak neki, így „most Magyarország rendkívül kritikus helyzetben van”.¹⁰ A nuncius arról is tájékoztatta feljebbvalóit, hogy ha a győztesek minden területi igényét kielégítik, akkor területe 283 ezerről 50–60 ezer négyzetkilométerre csökken, tengeri megközelítés nélkül. A dokumentumokból kiderül az is, hogy a szentszéki aggodalmaknak komoly egyházipolitikai vonatkozása volt, amelyet a magyar püspököktől, így Várady Lipót Árpád kalocsa-bácsi érsektől¹¹ (1914–1923) és Csernoch hercegprímástól érkező levelek is megerősítettek: a lehetséges utódállamok többsége nem katolikus többségű, illetve nem katolikus értékekkel rendelkező ország volt, ami miatt aggódtak az utódországokba kerülő katolikusok sorsa miatt. Ezen túl a változások komolyan érintették az egyházmegyei határokat is. Csernoch az egyik, XV. Benedek pápának (1914–1922) írt levelében,¹² utalva az otthon kialakult zavaros helyzetre, azt is hozzáteszi: „A felosztott Magyarországon a katolikus egyházra vár a legszomorúbb jövő. Budapest főváros lenne a vidék ellensúlya, és a szocializmus terrorizmusával kormányozná azt.”¹³ Minthogy azonban a területei követelések nyilvánvalóan ellentmondtak Thomas W. Wilsonnak, az Egyesült Államok elnökének (1913–1921) 14 pontból álló békejavaslatának is, amely szem előtt tartotta a népek önrendelkezésének elvét, a katonai lépések tovább fokozták a szétesőfélben lévő történelmi Magyarországon belüli feszültségeket. Március 20-án Károlyi Mihály átvette az ügynevezett Vix-jegyzéket,¹⁴ amely újabb, elfogadhatatlannak tartott területi követelésekkel állt elő, az ország keleti határvonalát jóval a mainál nyugatabbra határozva meg. Másnap a gyengülő szociáldemokraták bevonták a hatalomba a kommunistákat, és egyesülve létrehoztak egy közös pártot, amely még ugyanaznap államesínyt hajtott végre, amikor kikiáltotta a proletárdiktatúrát és létrehozta a szovjet típusú Tanácsköztársaságot.¹⁵

9 Latin nyelvű szövege: S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 532. ff. 65–66. Olasz nyelvű piszkozat: ff. 67–68. Róma, 1919. március 23. A nunciussnak címzett kísérőlevel: f. 64.

10 „[...] ed ora l’Ungheria si trova in una situazione estremamente critica.” S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 532. f. 5r. Nunciusi jelentés. Bécs, 1918. december 27.

11 S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 531. ff. 53–56r. Várady Lipót Árpád kalocsa-bácsi érsek levele XV. Benedek pápának. Kalocsa, 1918. december 11.

12 S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 531. ff. 60–61r. Csernoch János bíboros levele XV. Benedek pápának. Esztergom, 1918. december 13.

13 „La Chiesa cattolica l’aspetta l’avvenire più triste nell’Ungheria dilacerata. La città capitale di Budapest farebbe il contrappeso alle province e le governerebbe col terrorismo del socialismo.” Uo., f. 60v.

14 Ferdinand Vix francia alezredes, 1918–1919-ben a szövetséges hatalmak budapesti katonai bizottságának vezetője.

15 A Tanácsköztársasággal kapcsolatosan vö. még: *Pasquale Fornaro: Una rivoluzione impossibile. Béla Kun e la Repubblica dei Consigli del marzo–agosto 1919.* In: *La fine della Grande Guerra fra rivoluzione e reazione (1918–1920).* A cura di Alberto Basciani–Roberto Ruspani. Beit, Trieste, 2010. 71–96.

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG 133 NAPJA

A háborúskodás végét követő, gyorsan változó időszak része a Tanácsköztársaság. Az események egyik legfőbb mozgatója, aki már az őszirozsás forradalom idején a Oroszországból Magyarországra érkezett, a magyar zsidó köztisztviselői családból származó Kun Béla (szül. Kohn Ábel, 1886–1938) volt, bár a miniszterelnöki posztra egy kőműves, Garbai Sándor (1879–1947) került. Létrehozták a Forradalmi Kormányzótanácsot, amelyben Kun először a külügyi népbiztos tisztségét töltötte be. A vezetésben szerepet kapott többek között Rákosi (szül. Rosenfeld) Mátyás (1892–1971) is, aki később, 1947 és 1953 között *de facto* az ország vezetőjévé lesz. Az új, szovjet típusú rezsim rövid időn belül nagy népszerűsége tette szert: a Kun Béla nevével fémjelzett új szocialista párt hamarosan másfélmillió tagot számlált. Ebben az is közrejátszott, hogy az emberek a Tanácsköztársaságban látták az utolsó esélyt arra, hogy megmentsek a nemzeti határokat, ezzel együtt a földeket, bányákat, gyárakat is. Mivel úgy érezték, hogy a nyugati hatalmak, főleg a franciák, valamint az általuk támogatott Románia, Csehszlovákia és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Magyarország szétdarabolásában érdekeltek, ezért sokan nem, vagy nem csupán félelemből, hanem utolsó mentsvárként fordultak Szovjet-Oroszország irányába, amikor támogatták a Tanácsköztársaságot.

A nuncius március 24-én rejtjeles üzenetben informálta az államtitkárt a kialakult súlyos helyzetről.¹⁶ Attól tartott, hogy anarchia törhet ki. Az államtitkár még aznap válaszolt, kifejezve a Szentatya szándékát, miszerint sürgősen fel kell állítani Budapesten a nunciaturát, vagyis a legmagasabb szintű pápai diplomáciai képviselőt, mivel a Szent széknek ez a szándéka továbbra sem változott.¹⁷ Ugyanaznap a nuncius részletes jelentésben is taglalta a Magyarországon kialakult helyzetet, egyben aktuális egyházi kérdésekről is szót ejtett, amelyek azonban összefüggésben álltak az eseményekkel.¹⁸ Többek között hosszasan beszámolt a nuncius az aktuális politikai helyzetről, a Vix-jegyzékről, amely nyomán Magyarországot magyarlakta területeket vesztenie el, többek között az ország második legnagyobb városát, Szegedet; Károlyi ezt nem fogadhatta el, így a proletariátus kezébe helyezte a hatalmat. Ahogy a nuncius írja: „Károlyi ezt a rendkívül súlyos lépést ugyanazzal a könnyelműséggel és ugyanazzal a meggondolatlan felelőtlenséggel tette, amellyel múlt év novemberében kirobantotta a forradalmat Magyarországon.”¹⁹ Vallási alapon nézve a kérdést, a nuncius elmondja, hogy a Kun Béla-féle kormányban 30 népbiztos van, ebből 24 zsidó és 6 keresztény. Első dolguk volt, hogy felvették a kapcsolatot Oroszországgal, államosítanak mindent, kivéve az élelmiszereket, a gyógyszerárakat, a 20 főnél kevesebb munkást foglalkoztató üzleteket. Államosítják a házakat, színházakat is (ahová a munkások ingyen mehetnek), népbíróságokat állítanak fel, megszüntetik a rendőrséget, szétválasztják az államot és egyházat, valamint bebörtönzik az ellenfeleiket.

16 S.RR.SS., AA.EE.SS. Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 532. f. 69. Rejtjeles üzenet az államtitkárnak. 1919. március 24.

17 S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 532. f. 70r. Rejtjeles üzenet a nunciának.

18 S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 532. ff. 72–91r. Nunciusi jelentés. Bécs, 1919. március 25.

19 „Il Károlyi ha fatto questo gesto gravissimo con la stessa leggerezza e con la medesima spensierata incoscienza con cui fece scoppiare, nel Novembre scorso, la rivoluzione in Ungheria.” Uo., f. 82r.

Válaszában az államtitkár arról biztosította a nunciust, hogy a jelentést a Szentatyá is olvasta, aki nagy figyelemmel követi az eseményeket.²⁰ Kifejezve a Szentszék komoly aggodalmát a kialakult helyzet miatt, így írt: „Reméljük, hogy az Úr irgalmas lesz ehhez a szerencsétlen nemzethez, amely mindig is élő hitéről és a Katolikus Egyházhhoz való mély ragaszkodásáról volt nevezetes.”²¹

Április 25-iki jelentésében a nuncius már teljes egyházüldözésről számolt be.²² Az egyházi személyek civilben járnak, sok szerzetesnek el kellett hagynia a rendházát. Csernoch érsek budapesti vikáriusa egy Magyarországot elhagyni tudó osztrák nővéren keresztül arra tett javaslatot, hogy a szerzetesek közül az ideiglenes fogadalmasokat bocsássák haza családjukhoz, az örök fogadalommal rendelkezőket, akiknek ezek után nincs hova menniük, külföldre sem, azokat mentsék fel szerzetesi fogadalmaik alól. A nuncius véleménye szerint a feltett kérdés túl általános, így negatívan kellene felelni rá, de a klauzúrán kívüli életet a kialakult helyzetre való tekintettel engedélyezni kell a szerzetesek számára, de a világi (*more laicali*) öltözködés még segítségükre is lehet, hogy továbbra is találkozhassanak egymással.²³ Egy olasz tábornokon keresztül ígértek neki segítséget, aki megígérte, hogy egy tartalékos olasz százados civil öltözködésben eljuttatja Csernochhoz a nuncius levelét, és a pápai levél másolatát, amelyet eddig nem sikerült hozzá eljuttatni, az eredetit ugyanis útközben elkobozták. Ezzel azt is éreztetni akarja, hogy nem hagyták egyedül.

A szegedi ellenkormányról Valfrè nuncius július 3-án kelt jelentéséből értesülhettek a Vatikánban.²⁴ Az ellenkormányt a másik Károlyi, Gyula gróf (miniszterelnök 1931–1932) vezette. Jelentette azt is, hogy felkereste őt az ellenzék egy másik vezére, Bethlen István gróf (miniszterelnök 1921–1931) is. Csernoch ugyanaznap kelt elkeseredett hangú levelében újra kifejtette, mennyire súlyos a helyzet.²⁵ Elképzelése szerint jelen helyzetben a magyarországi Katolikus Egyházat szövetséges protektorátus alá kellene helyezni. Megemlíti az olasz Guido Romanelli alezredes (1919-ben járt misszióban Magyarországon²⁶) szerepét is, aki megpróbált Kun Bélával tárgyalni.

20 Archivio Secreto Vaticano (Vatikánváros; = ASV), Archivio della Nunziatura di Vienna (= Arch. Nunz. Vienna), b. 795. ff. 123–124. A bíboros államtitkár válasza a bécsi nunciussnak. Vatikán, 1919. április 21. Vö.: S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 532. ff. 96–97.

21 „È da sperare, che il Signore vorrà muoversi a pietà di quell'infelice Nazione, che sempre si è distinta per la fede viva e il profondo attaccamento alla Chiesa Cattolica.” S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 532. f. 96v.

22 S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 533. ff. 2–5. Nunciusi jelentés. Bécs, 1919. április 25. „È la persecuzione nel suo pieno vigore.” Uo., f. 2r.

23 A Szent Officium az államtitkár kérésére foglalkozott az ügygel. Elfogadták, hogy a nuncius bizonyos esetekben dönthet a szerzetesek ideiglenes szekularizálásáról, de nem menthet fel a tisztasági fogadalom alól. (1919. júl. 21.) S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 533. ff. 41–44. A döntést 1919. júl. 24-én rejtjeles üzenetben közölték a nunciussal. Uo., f. 43.

24 S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 533. ff. 28–29. Nunciusi jelentés. Bécs, 1919. július 3.

25 S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 533. ff. 30–32r. Csernoch János levele Pietro Gasparri államtitkárnak. Esztergom, 1919. július 3.

26 Személyével kapcsolatosan: *Guido Romanelli: Nell'Ungheria di Béla Kun e durante l'occupazione romana. La mia missione. (maggio–novembre 1919). A cura di Antonello Biagini. Ufficio Storico – Stato Maggiore dell'Esercito, Roma, 2002.; Viviana Stacco: "L'impossibile missione di Romanelli. Un ufficiale italiano nell'Ungheria della Rivoluzione". Gaspari editore, Udine, 2010.; Szabó Mária: A Romanelli-misszió – La missione di Romanelli. Egy olasz katonatiszt Magyarországon (1919. május–november). Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Bp., 2009.*

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG BUKÁSA ÉS A HELYZET KONSZOLIDÁLÓDÁSA

Augusztus 1-én – még nem tudva arról, hogy a Tanácsköztársaság ugyanaznap megbukott – a nuncius újabb jelentést küldött, amelyben továbbította gróf Károlyi Gyula levelet és ellenkormányának névsorát, valamint a Szegeden összegyűlt katolikusok kérését is, amelyben a pápa közbenjárását kéri az Antantnál a kommunista rezsim megbuktatása érdekében. Egyúttal jelezte azt is, hogy időközben Károlyi Gyula már lemondott és Pattantyús-Ábrahám Dezső (1919. július 12. – augusztus 12.) vette át a helyét. Továbbá annak a véleményének adott hangot, hogy a Tanácsköztársaság napjai meg vannak számlálva, mert már semmijük sincs. A nuncius azonban arra is felhívja a figyelmet, hogy a szomorú eseményeknek egy eredménye mégis van: a kommunista elvekre épülő papi tanács teljesen felbomlott, és az egykori tagok az események hatására olyannyira kiábrándultak, hogy a legkevésbé sem szeretnék előről kezdeni az egészet. A bolsevikok még most is mindent megpróbálnak azért, hogy a papokat hivatásuk elhagyására rábírájék, még valami szemínáriumfélét is nyitottak nekik egy jezsuita házban. Legutóbb 37 volt azok száma, akik elhagyták az Egyházat, hogy a kommunizmus apostolai legyenek. Igaz, ebből csak hat volt katolikus pap, ami azt jelenti, hogy ebben a súlyos helyzetben a klérus méltón állt helyt.²⁷

A Tanácsköztársaság bukásával még korántsem ért véget a súlyos politikai helyzet, azonban lehetőség nyílt a vörös terror okozta sebek feltárására és lehetőség szerinti gyógyítására. Rott Nándor veszprémi püspök (1917–1939) és a közben kinevezett új váci főpásztor, Hanauer Á. István (1919–1942) szeptember 3-án az egyházmegyéket is érintő határváltozásokra gondolva írtak a Szentatyának.²⁸ Szót ejtettek arról is, hogy a bolsevik kormány a Tanácsköztársaság alatt a szerzetesektől rendjeik elhagyását kérte. Sok piarista és premontrai aláírta ezt: nem misézett és nem gyóntatott többet, így elvesztette a nép bizalmát. Nagyobb részük azonban megmaradna rendjében, de szükséges a figyelmeztetésük és a megfelelő penitencia kiszabása. A bencések és ciszterciek ugyanakkor jól helyt álltak a nehéz helyzetben, ezért javasolják, hogy a Szentatyá írjon nekik dicséző levelet. Hasonlóképpen az egyházmegyéi papságnak is készüljön ilyen levél, mert „kevés volt az aposztázia, ellenben a bolsevikok nagyon sok vértanút megöltek.”²⁹ Az apostoli levelekre vonatkozó kéréseket a vatikáni államtitkárságon megalapozottnak találták, azok el is készültek.³⁰

Szeptember 4-én kelt jelentésében a nuncius részletesen beszámolt a Tanácsköztársaság bukásáról, Kun Béla külföldre meneküléséről és internálásáról (később Moszkvába emigrált, de 1939-ben a sztálini tisztogatás áldozatává vált), az egyik legvéresebb bolsevik, Szamuely Tibor öngyilkosságáról Ausztriában, akinek tetemét a helyi zsidó hitközség nem fogadta be

27 S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 533. ff. 51–58. Nunciusi jelentés. Bécs, 1919. augusztus 1.

28 S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 533. ff. 62–64. Rott Nándor veszprémi és Hanauer Á. István váci püspökök levele XV. Benedek pápához. Veszprém, 1919. szeptember 3.

29 „[...] le apostasie erano poche, ma i martiri furono molti uccisi dai bolscevichi” Uo., f. 64v. Az ehhez is készült feljegyzés: S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 533. ff. 65–69r. Ilyen vértanúk voltak például Kósa József jászkarajenői plébános és Hornyik Károly káplán, akiket 1919. május 4-én lőttek agyon a plébánián. Vö.: Varga Lajosnak az ügyről készült kézírata, valamint Puskás Mihály szentkirályi plébános személyes visszaemlékezése (2014).

30 S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 533. ff. 70–71r. Jándi Bernardin pannonhalmi priornak; Uo., ff. 72–73r. Békefi Remig zirci apátnak; S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 534. ff. 32–33. Csernoch Jánosnak címezve a magyar klérusnak. Ld. még: Uo., f. 34. (Békefi); Uo., f. 35. (Jándi). S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 533. ff. 74–76r. A magyar klérusnak.

a temetőjébe sem. Beszámol továbbá a felfedezett véres gyilkosságokról, a Tanácsköztársaság bukását követő román megszállásról és a románok hatalmas hadisarc-igényéről (az állatállomány 30%-át, 20000 vagon gabonát és a vasúti állomány felét követelték), amellyel szemben az Antant tehetetlennek bizonyul, végül az augusztusi politikai változásokról és a bolsevikok üldözéséről.³¹ Az egyházi közösségek közben lassan visszaköltözhetnek a kommunisták által elkobzott épületeikbe. A nuncius értékelte a papság és a szerzetesek viselkedését a kommunista diktatúra első hónapjai alatt. Információi szerint a szerzetesek helyt álltak, kivéve néhány irgalmast, és talán néhány minoritát, hiszen legtöbbjük inkább vállalta, hogy elszenvedje az igazságtalanságokat és a rossz körülményeket, mint hogy aláírja kilépési nyilatkozatot. A 280 piarista közül azonban sokan, 80-an írták alá ezt az iratot.³² Ennél fogva vizitátorokat szeretne kinevezni egyes szerzetesrendek felülvizsgálatára.

Ahogy láttuk, a Kun Béla nevével fémjelzett Tanácsköztársaságot eltető kommunisták úgy gondolták, hogy az egyházi munka ellehetetlenítésével, az egzisztenciájuk alapját jelentő bevételi források elvételével, templomaik kulturális célokra (is) történő felhasználásával elvehetik a papok, szerzetesek és szerzetesnők kedvét a számukra káros tanok terjedésétől. Több esetben jogszerű igazságszolgáltatás nélkül börtönöztek be, ítélték halálra papokat főként azért, mert így akarták kiiktatni azt az erőt, amellyel hathattak a – nemcsak katolikus – lakosságra. Az üldözésben többször anyagi érdekek keresése is szerepet játszott. Ki kell mondanunk azt is, hogy a rémtettek elkövetői sokszor igen primitív módszereket alkalmaztak céljaik eléréséhez. A kecskeméti ferences rendház Historia Domusa így összegzi 1919-es kommün eseményeit:

„Tulajdonképpen a kommunizmus nem volt egyéb, mint egy nagy kaliberű rablóbanda, mert gyilkolt, rabolt, fosztogatott az országban törvényesség és új rendszer leple alatt. A kecskeméti zárda, leszámítva a folytonos fenyegetéseket, zaklatásokat és folytonos rettegést, mert mindig attól lehetett tartani, hogy éj idején ide is berontanak, nagyobb anyagi károkat nem szenvedett. Készenlétben is álltak mindig a menekülésre, különösen a vége felé, amikor azt tervezték, hogy az összes papokat és szerzeteseket kiirtják [...]”³³

Az országban lassan kezdett helyreállni a nyugalom. 1920. január 29-én a nuncius beszámol a választások kedvező eredményéről, amely számára a rendpártiak teljes győzelmét jelentette.³⁴ A külügyminiszter január 28-én az államtitkárhoz,³⁵ 31-én a pápához fordult.³⁶ Február 17-én kelt válaszában Gasparri bíboros megnevezte Lorenzo Schioppa címzetes érsek mint új nuncius (1920–1925) személyét.³⁷ Ő hamarosan átadta megbízólevelét, de már az új kormányzónak, Horthy Miklósnak, aki 1920 tavaszától 1944 őszéig töltötte be az államfői posztot.

31 S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 533. ff. 92–98r. Nunciusi jelentés. Bécs, 1919. szeptember 3.

32 ASV Arch. Nunz. Vienna, b. 795. ff. 415–416. Pro memoria. A neves piarista, Schütz Antal feljegyzése. 1919. augusztus 11.

33 Magyar Ferences Könyvtár és Levéltár (= MFKL), Kecskemét, Historia Domus, 1919. Idézi *Kálmán Peregrin*: Ferencesek Kecskeméten – Diktatúrák közepette. Adalékok a kecskeméti ferences kolostor 20. századi történetéhez. In: Helytörténeti részletek a kecskeméti ferences rendház háztörténetéből (1644–1950) Szerk. Szabó Attila. Kecskeméti Lapok Kft, Kecskemét, 2004. 161.

34 S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 534. ff. 56–58. Nunciusi jelentés. Bécs, 1920. január 29.

35 S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 534. ff. 66–67.

36 S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 534. ff. 61–63r.

37 S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 534. ff. 69–70.

FORRÁSKÖZLÉS

1.

XV. Benedek pápa levele Csernoch János bíborosnak.

Vatikán, 1919. március 12.

S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 532. ff. 65r–66r.

Az apostoli levelet, amely a Tanácsköztársaság kitörése miatt csak nagy nehezen jutott el a címzetthez, a Monarchia szétesése okán írta a pápa. Mivel a nemzetek nyugalját és javát a Szentszék a szíven viseli, biztatja a püspököket a köz haszna érdekében történő kiállásra, valamint a határozott fellépésre azok ellen, akik a papság soraiból nacionalista, gyűlöletkeltő módon beszélnek, vagy még inkább az egyházi törvények eltörlése érdekében szervezkednek, ezen túl a püspökök álljanak papjaik mellett azok anyagi és morális szükségleteiben.

[fol. 65r]

Joanni S.R.E. Presb. Cardinali Csernoch
Archiepiscopo Strigoniensi

Benedictus PP. XV
Dilecto Filio Nostro

Dilecte Fili Noster
salutem et apostolicam benedictionem.

Multiplures quidem anxietates³⁸ tam crudele tamque diuturnum bellum Nobis attulit, at nihil magis anxios sollicitosque Nos habet quam quod inde orta rerum perturbatio non solum in societatem civilem sed in religiosas ipsas gentium rationes redundavit. Praesertim vero magni casus Nos movent eorum populorum ex quibus Imperium Austro-Hungaricum compositum erat, quique iam singuli³⁹ ad eam rei publicae formam nituntur quae singularum nationum votis respondeat.⁴⁰ Cum enim his populis⁴¹ conspicua pars regis Nobis divinitus crediti contineatur, quae semper fide et impensa erga hanc Apostolicam Sedem pietate eminuit, facile intelligitur singularem in modum Nos curare [fol. 65v] ne aliquod⁴² apud eos religio capiat detrimentum. Equidem iis omnibus qui earum Civitatum⁴³ res publicas gubernant, dum pacem et prosperitatem suis populis firmare student, speramus fore curae ut sarta tecta Ecclesiae iura legesque conservent, si vere volunt iustitiae⁴⁴ in civili societate ac boni publici fundamenta salva consistere. Jam vero nemo ignorat quam cordi sit Apostolicae Sedi interna tranquillitas bonumque nationum, quamque parata semper sit omnem suam operam in id conferre. Quin etiam, quo me-

38 anxietatis ASV fol. 372.

39 singula ASV fol. 372r.

40 beszúrás: Cum enim his; törlés: His enim

41 törölt szó következik: cum

42 beszúrás: aliquod; törölt szó: quod

43 civitatem: ASV fol. 372r.

44 iustitiae: ASV fol. 372r.

lius rem assequatur, mutuas necessitudines⁴⁵ seu relationes cum legitimis Civitatum gubernatoribus, qui se id velle significaverint,⁴⁶ inire consuevit. Admodum igitur oportune hanc Apostolicae Sedis propensam voluntatem illustrabunt Episcopi, demonstrantes quantum publicae utilitatis spem utriusque potestatis conspiratio contineat. In administrando autem munere sibi divinitus concredito, Apostolica Sedes cum prudentiae⁴⁷ studioque Episcoporum, tum sacri ordinis et laicorum actioni disciplinaeque confidit. Etenim antiquus ille humani generis oppugnator Satanas, harum civilium commutationum nactus opportunitatem, Ecclesiae solidam compagem dissolvere conatur eiusque salutarem operam impedire. Itaque Nos⁴⁸ aegro sollicitoque animo nuper vidimus nonnullos e clero⁴⁹ nimis aperte licenterque [fol. 66r] in medios politiciarum⁵⁰ rerum fluetus se coniicere, seque acerrimis de natione contentionibus immiscere, partium odia concitantes in sacri ministerii dignitatem. Sed multo maiori Nobis aegritudini fuit quod accepimus clericos quosdam ausos esse populariter comitia habere, ut de sanctissimis Ecclesiae legibus abolendis consultarent. Huic tantae tamque deplorandae⁵¹ officii oblivioni⁵² omnino Episcoporum est vehementissime reclamare,⁵³ ut ad veritatem sanitatemque devii revocentur. Hi vero meminerint iis plane subesse oportere „quos⁵⁴ Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei”; nam, ut ait Igantius martyr, „quotquot Dei et Jesu Christi sunt, hi sunt cum Episcopo” (Philad. III, 2)⁵⁵; quare⁵⁶ qui non sunt cum Episcopo nec Dei sunt neque Jesu Christi. Eosdem⁵⁷ volumus admonitos quam dedeceat sacerdotem catholicum, qui in coercendis cupiditatibus ceteros anteire debeat, ipsam infirmiorum⁵⁸ videri. Quamobrem⁵⁹ alte vehementerque denuntient Episcopi nullam prorsus ab Apostolica Sede de sacerdotalis continentiae lege permitti posse quaestionem, quae quidem lex ab ipsa tamquam⁶⁰ peculiare ornamentum habetur Ecclesiae Latinae, eiusdemque fons quidem praecipuus actuosae virtutis. Retundant praeterea⁶¹ ex auctoritate⁶² necesse est inconsideratissimam⁶³ eorum temeritatem qui non verentur haec contendere: «bona sive mobilia sive immobilia singulorum [fol. 66v] beneficiorum seu institutorum ecclesiasticorum, imo etiam piarum quarumvis foundationum,⁶⁴ quoque modo ad ecclesias et insti-

45 beszúrás: seu relationes

46 a szó ceruzával kijelölve, és kérdőjelezve

47 a szó végén törölt e; prudentiae: ASV fol. 372v.

48 beszúrás: aegro sollicitoque, törölt: sollicito cum

49 Clero: ASV fol. 372v.

50 politiciarum: ASV fol. 372v.

51 deplerandae: ASV fol. 372v.

52 utólag felcserélve a két szó

53 nincs vessző: ASV fol. 372v.

54 törölt szó következik: posui

55 beszúrás: quare...Christi.

56 törölt szó következik

57 törölt szó következik: voluit

58 infirmiorum: ASV fol. 372v.

59 Az olasz piszkozatból kitűnik, hogy egy nagyobb részt, innen kezdve egészen *Decalogi praecepta violantur*-ig később írták hozzá. A piszkozatban szereplő főleg latin nyelvű betoldáson még finomítottak azután. vö. fol. 68v.

60 quae quidem lex ab ipsa tamquam: ASV fol. 372v.

61 praeterea: ASV fol. 373r.

62 auctoritate: ASV fol. 373r.

63 inconsideratissimam: ASV fol. 373r.

64 foundationem: ASV fol. 373r.

tuta illa pertinentium, esse inalienabilem proprietatem omnium in Hungaria existentium catholicorum; eorumque administrationem iusque de illis pro lubitu disponendi, non tantum in fines praestitutos, sed etiam in alios prorsus fines, trasferenda esse ad comitia sic dicta catholicorum». Quibus quidem principiis, a spiritu sacerdotali maxime⁶⁵ alienis, non solum hierarchicus ordo omnisque Ecclesiae disciplina subvertitur, sed etiam divina ipsa Decalogi praecepta violantur. Simul vero Epsicopos, quam maximo studio possumus, hortamur et⁶⁶ omnibus paternae caritatis officiis suum quisque clerum sibi devinciant,⁶⁷ varias ejus necessitates materiales, uti dicuntur, et morales ipsi per se accurate exquirant,⁶⁸ eisque ut medeantur⁶⁹ nihil praetermittant; id quod non dubitamus quin ipsi iam habeant in animo efficere. Item explorent quid suo polulo pro novis temporibus necesse sit, eique opportune consolant;⁷⁰ et, si opus fuerit, rem⁷¹ ad Apostolicam Sedem deferant. Haec tibi, dilecte fili⁷² Noster, qui in acie et dimicatione versaris, paterna cum fiducia edicentes, caelestium auspicem munerum et praecipue benevolentiae Nostrae testem, apostolicam benedictionem tibi tuoque⁷³ gregi universo amantissime impertimus.

Datum Romae apud S. Petrum, die XII Martii, in festo S. Gregorii Magni, anno MDCCCCXIX, Pontificatus Nostri quinto.⁷⁴

Benedictus P.P. XV.⁷⁵

2.⁷⁶

Teodoro Valfrè di Bonzo nuncius jelentése Pietro Gasparri államtitkárnak.

Bécs, 1919. április 15.

S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 532. ff. 92r–95r.

A nuncius részletesen beszámol a Tanácsköztársaság kitöréséről, amelyet a terror uralmának nevez. Ebben a helyzetben az egyetlen megoldás az lehet, ha az Antant elfoglalja az országot. Az Egyház javait elkobozták, államosították az iskolákat, a kultuszminiszter egy aposztata piarista. Beszámol Mikes János szombathelyi püspök, Csernoch János hercegprímás (és Lepold Antal irodaigazgató), Rott Nándor veszprémi és Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök, valamint a szerzetesrendek és a papság szomorú helyzetéről. Sokakat bebörtönöznek, ellehetetlenítenek, illetve kilépésre igyekeznek rávenni.

65 beszúrt szó, törölt szó: plane

66 ut: ASV fol. 373r.

67 törölt beszúrást következik: (ovvero varia quae ad bonum et animi et corporis ei necessaria sunt)

68 törölt beszúrást következik: (eademque ut praebeant; pontos vessző: ASV fol. 373r.

69 vessző: ASV fol. 373r.

70 consulant: ASV fol. 373r.

71 beszúrt szó

72 Fili: ASV fol. 373r.

73 törölt szó következik: clero

74 quinte: ASV fol. 373r.

75 ASV fol. 373r.

76 A kisebb betűtípusokat, elütéseket jelzés nélkül javítottam.

[fol. 92r]

N° 15835

Nunziatura Apostolica

Vienna 15. aprile 1919.

Oggetto

Notizie di Ungheria

Eminenza Reverendissima,

Facendo seguito al mio rispettoso rapporto distinto col N° 15605,⁷⁷ mi faccio un dovere di riferire all'Eminenza Vostra Reverendissima le ultime notizie che mi sono giunte dall'Ungheria.

Il regime bolscevico ha inaugurato colà il regno del terrore. Una piccola minoranza di delinquenti, che si è imadronita del potere e dispone della forza, tiranneggia a suo piacimento l'intera popolazione, che non solo non può reagire ma neppure ha il coraggio di protestare. Le disposizioni le più severe ha emanato il Governo giudeo-comunista contro chiunque osi manifestare opinioni a lui contrarie. I giornali devono, tutti senza eccezioni, scrivere nel senso voluto dal governo. La censura è rigorosissima e le relazioni coll'estero quasi completamente interrotte. Gli uomini politici appartenenti ai partiti borghesi, che non hanno fatto in tempo a mettere la frontiera fra loro e i comunisti ungheresi, sono imprigionati. Nè quasi tutto ciò bastasse, sembra che il governo ritenga di non aver sufficientemente intimorita la *[fol. 92v]* borghesia ungherese e che – come mi diceva un Console di una potenza neutra venuto in questi giorni –, per farlo, dietro il consiglio di Lenin abbia intenzione di permettere alla soldatesca rossa e ai peggiori rifiuti della società di abbandonarsi, per tre giorni, al saccheggio.

La grandissima maggioranza dei cittadini, come è facile supporre, è tutt'altro che soddisfatta del regime attuale; esse però non ha i mezzi per reagire, è sfiduciata e divisa. L'unica speranza la ripone in una eventuale occupazione dell'Ungheria per mezzo delle truppe dell'Entente. Senza un aiuto dal di fuori, si teme che l'Ungheria dovrà ancora per parecchio tempo gemere sotto l'oppressione degli attuali governanti che, con le ricchezze enormi di cui si sono impadroniti e con l'aiuto che sperano dalla Russia, cercheranno di mantenersi al potere quanto più potranno. Pare che lo stesso Lenin progetti un viaggio in Ungheria, dove si recherebbe accompagnato da un numeroso seguito. Almeno così annunziano i giornali di oggi.

Per la Chiesa è questo un momento di intensa e dolorosa persecuzione in Ungheria. I beni ecclesiastici sono stati sequestrati ed inventariati. Il governo voleva anche chiudere le chiese e farle servire ad altri usi, adibirle cioè a teatri, cinematografi, ecc. e sembra che qualcuna abbia di fatto subita questa sorte e che i bolscevisti si siano sfogati diabolicamente e manomettere gli oggetti più sacri. Sembra però che tutto ciò abbia prodotto una certa resistenza da parte della popolazione contro questa misura, ed il governo l'ha sospesa per ora, quantunque i giornali vadano tutto giorno gridano che la Chiesa deve essere soppressa. Le scuole sono state laicizzate, l'insegnamento religioso *[fol. 93r]* sostituito con la spiegazione delle dottrine comuniste, gli ecclesiastici non potranno più dedicarsi all'insegnamento, a meno che non preferiscano di farsi apostoli del comunismo e

⁷⁷ Amennyiben a szám helyes, nem szerepel az AA.EE.SS. anyagai között.

di apostatare della Chiesa. Il Ministro dei Culto è un bolscevico sacerdote apostata degli Scolopi, il quale si è presentato in qualche casa religiosa per tenere discorsi ed inviti quali potevano uscire dalla bocca di un simile disgraziato.

I vescovi si considerano come internati e non possono uscire dalle città dove si trovano. Monsignor Mikes Vescovo di Szombathely, che, come ho riferito all'Eminenza Vostra, era stato internato in un Convento dal Governo del conte Károlyi, è stato ora condotto in prigione a Budapest. Egli viene trattato come un comune malfattore. Persona che ha potuto avvicinarlo un momento riferisce che egli è estremamente invecchiato e malandato. Da varie parti poi mi si è fatto sapere che la sua vita corre serio pericolo. Il suo Segretario, che ha potuto rifugiarsi a Vienna, ricevette ieri l'altro, clandestinamente, un biglietto così concepito: „Episcopus Sabariensis in maximo capitis periculo est. In nomine Domini afferte auxilium.” Il povero sacerdote si precipitò in Nunziatura per riferirmi la cosa. Io, come ho riferito, telegrafai subito al Béla Kun, uno dei Capi dei comunisti ungheresi e sedicente ministro degli esteri. Finora però non ho avuto nessuna risposta al mio telegramma.

L'Eminentissimo Cardinale Csernoch è stato scacciato dal suo palazzo insieme ai suoi famigliari, di questi, il canonico Lepold, direttore della Cancelleria Primaziale, è potuto fuggire in tempo perché aveva saputo che si era dato l'ordine di incarcerarlo.

Il Cardinale vive ora in una cameretta in una casa privata. [fol. 93v] Tutto quanto possedeva è stato preso. Io, profittando della venuta a Vienna del suo cerimoniere, un giovane sacerdote che aveva potuto passare a piedi la frontiera, gli inviai per suo mezzo il venerato autografo pontificio a lui diretto e trasmessomi dall'Eminenza Vostra col suo ossequiato dispaccio N° Il giovane prete mi assicurò che avrebbe fatto in modo di ripassare la frontiera senza incidenti. Ora invece egli mi fa sapere che è stato spogliato di tutto e che anche l'autografo pontificio è stato preso. Ne chiede una copia, che io mi affretterò a spedire, appena si presenterà l'occasione, avendo avuto la precauzione di far copiare detto augusto documento prima di inviare l'originale.

Monsignor Rott, Vescovo di Vesprimia, fu sorpreso dai comunardi, nel suo palazzo, alla mezzanotte, mentre riposava. Gli dettero appena il tempo di vestirsi e lo strapparono fuori tra insulti e minacce, dopo di che la plebaglia isciènò nel palazzo vescovile un ripugnante e scandaloso baccanale e manomise tutto. Il Vescovo vive ora in una casa privata. Tutti i canonici sono fuggiti.

Di Monsignor Prohászka, Vescovo di Alba Reale, correva ieri voce che fosse stato anche egli imprigionato: non so se sia esatto.

I religiosi e le religiose non ungheresi dovranno lasciare l'Ungheria, alcuni lo hanno già fatto, altro pare che abbiano potuto essere efficacemente protetti da qualche consolato neutrale. Dai soggetti ungheresi i comunisti esigono, se vogliono continuare ad insegnare, una dichiarazione con la quale si obbligano a educare la gioventù secondo lo spirito comunista, senza religione, ecc. E che dichiarino anche di non [fol. 94r] appartenere più a nessuna Congregazione religiosa e ne dimettano l'abito. Non a tutte la comunità è stata fatta finora questa domanda. Alcuna però, in seguito ad essa, non avendo voluto accettare queste condizioni, sono state disperse. Mi si dice che gli scolopi di Budapest abbiano accettato di comportarsi come professori laici. Non so la cosa sia vera e, nel caso, quali precauzioni abbiano essi prese. Debbo però avvertire che lo spirito di quei religiosi lasciava abbastanza a desiderare. Come però ho detto, non tutte le congregazioni religiose sembra siano state messe finora nella stessa dolorosa alternativa. In alcuni luoghi dove il comunismo non sevisce come nei centri più grandi, per ora pare che esse siano lasciate tranquille. A Strigonia p.e. il

Governo centrale aveva mandato l'ordine che fossero cacciate le religiose, ma le donne del popolo fecero subito un comizio in pubblica piazza e obbligarono gli emissarii comunisti a rimettere il loro proposito. Vi sono poi alcune congregazioni, come le Suore di Carità, le Missionarie Francescane di Maria ed altre, che si sono talmente consacrate al servizio dei feriti negli Ospedali e lo hanno fatto con tanto sacrificio e con tanta buona grazia, che il popolo le rispetta e anche ora sono lasciate in certo modo tranquille. Speriamo che duri.

Intanto però il Governo ha socializzato tutti i mezzi di produzione e tutti viveri. Esso non distribuisce gli alimenti se non a coloro che lavorano, perchè dice che chi non lavora non ha neppure diritto a vivere. Ma perchè qualcuno possa provare che realmente lavora, è necessario che si iscriva a una delle tante leghe camere di lavoro od associazioni comuniste o socialiste, che sono le solo autorizzate a dare lavoro per conto dello stato. I sacerdoti, come tali non hanno diritto agli *[fol. 94v]* alimenti, il loro ministero sacerdotale non è considerato come un lavoro che dia diritto all'esistenza. Essi finora hanno potuto vivere di ripieghi e con le riserve che possedevano, ma siccome il Governo poco a poco lo priverà di tutto e intanto non fornisce loro nulla, esso sono spinti ad entrare in qualcuna della associazioni suddette. Lo scatenarsi di tante passioni non ha lasciato di avere dolorose conseguenze anche sullo spirito sacerdotale. Mi sono state segnalate già alcune lacrimevole defezioni.

Gli ecclesiastici poi che intendono dedicarsi all'insegnamento, oltre al dichiararsi secolarizzati, devono come tutti gli altri maestri, subire un esame davanti ad una commissione bolscevica formata di operai!

Queste sono le notizie un pò più precise che mi sono giunte. La corrispondenza è sorvegliata con estremo rigore, ai giornali ungheresi non si può assolutamente prestar fede e le poche persone che riescono a fuggire, non sanno altro che le loro proprie miserie e qualche cosa accaduta nelle località dove esse abitavano. Del resto dell'Ungheria generalmente non possono dir nulla.

Aggiungerò poi che in questi ultimi giorni si va facendo strada la speranza che questo stato di cose non possa durare per molto tempo. Pare infatti che, malgrado tutti gli incitamenti dei comunisti, la enorme maggioranza della popolazione si mantenga sempre estranea al loro movimento e che specialmente i contadini si preparino ad una resistenza più efficace. Speriamo che ciò sia quanto prima e che quella povera nazione, così provata, possa vedere presto giorni migliori. I danni però che questo ciclone avrà fatto alla Chiesa non saranno così *[fol. 95r]* facilmente riparabili. Almeno i buoni sappiano profittare di questo avviso del Signore: ad essi non ne mancano i motivi.

Prostrato al bacio della S. Porpora con sensi di profundissima venerazione ho l'onore di rassegnarmi dell'Eminenza Vostra Reverendissima

umilm. devmo. obmo. servo
+ Teodoro Arciv. di Trebisonda
Nunzio Apostolico

Sua Eminenza Reverendissima
Il Signor Card. Pietro Gasparri
Segretario di Stato di Sua Santità

3.

**Az veszprémi angolkisasszonyok rendtagjai számára készített kilépési
nyilatkozat minta**

Veszprém, 1919. április 28.

S.RR.SS., AA.EE.SS., Austria-Ungheria, 1918–1920, pos. 1340. fasc. 533. f. 16r.

Hasonló kilépési nyilatkozatokkal igyekeztek rábírní a szerzeteseket rendjük és hitük elhagyására, ígérve nekik, hogy ebben az esetben állásuk megmarad.

[fol. 16r]

Én okl. tanítónő, az Angolkisasszonyok veszprémi nőszertetes rendjének tagja, ezennel kijelentem, hogy a rendből kilépek.

A szerzetesi formaruhát többé nem viselem s magamat világi személynek tekintem. Együttal elismerem, hogy a kilépésre semminemű kényszer alatt nem állottam s azt tisztán szabadakaratomból határoztam el.

Átlépek a magyar-tanácsköztársaság szolgálatába, mint tanítónő /tanárnő/ s alávetem magam mindazon rendelkezéseknek melyeket a magyar-tanácsköztársaság tanügyi népbiztossága a tanítószemélyzet számára előírt.

Veszprém, 1919. április hó 28.-án.

TARTALOM

<i>Erdő Péter</i>	
Köszöntő	7
<i>Alberto Bottari de Castello</i>	
Ezer éves kapcsolatok megújítása	9
<i>Mikola István</i>	
Magyarország keresztény alapjainak helyreállítása	11

KERESZTÉNYSÉG, ÁLLAM, DIPLOMÁCIA

<i>Angelo Acerbi</i>	
Egyház és társadalom Magyarországon a visszanyert szabadság első éveiben: egy nuncius emlékei	15
<i>Semjén Zsolt</i>	
Kétoldalú megállapodásaink és a Szentszéki–Magyar Vegyesbizottság szerepe . . .	19
<i>Paul-Richard Gallagher</i>	
Agostino Casaroli és a szentszéki–magyar kapcsolatok	29
<i>Balog Zoltán</i>	
A keresztény nevelés szerepe a magyar társadalomban	35
<i>Szijjártó Péter</i>	
Keresztény alapokon nyugvó magyar külpolitika	39

A SZENTSZÉK ÉS MAGYARORSZÁG DIPLOMÁCIAI
KAPCSOLATAI (1920–1945)

<i>Johan Ickx</i>	
A Pápai Államtitkárság Második Szekciójának Történeti Levéltárában őrzött dokumentumok jelentősége a magyar egyháztörténetírás számára.	45
<i>Tóth Tamás</i>	
A Szentszék és az I. világháborút követő politikai változások Magyarországon . . .	61
<i>Érszegi Márk Aurél</i>	
Magyarország és a Szentszék diplomáciai kapcsolatfelvétele 1920-ban	75

<i>Tóth Krisztina</i>	
Lorenzo Schioppa nuncius követutasítása	85
<i>Fejérdy András</i>	
A Szentszék és a püspöki hűségeskü új szövegének megállapítása 1924-ben	107
<i>Csikó Balázs</i>	
Serédi Jusztinián javaslata a magyar püspökök jelölésének új eljárására 1937-ben	127
<i>Véghseő Tamás</i>	
Az Apostoli Szék és a magyar görögkatolikusok kapcsolata a két világháború között	147
<i>Molnár Antal</i>	
A Szentszék, a magyar jezsuiták és egy törökországi tudományos intézet alapításának terve (1930–1934)	173
<i>Somorjai Ádám OSB</i>	
Cesare Orsenigo és Angelo Rotta apostoli nunciusok szerepe a magyarországi szerzetesrendek apostoli vizitációjában 1927–1935	211
<i>Matteo Luigi Napolitano</i>	
A budapesti apostoli nunciatura a náciizmus és kommunizmus árnyékában.	227
A DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK HELYREÁLLÍTÁSA (1990–2015)	
<i>Tóth Tamás</i>	
Magyarország és a Szentszék diplomáciai kapcsolatfelvétele 1990-ben	245
<i>Erdődy Gábor</i>	
Az egyházpolitikai rendszerváltozás Magyarországon	261
<i>Hegyi László</i>	
A Szentszék és Magyarország között kötött szerződés és annak módosítása. Az egyház és az állam közötti együttműködés kerete az újjászervezett Magyarországon	267
<i>Fejérdy András</i>	
A szerkesztő utószava	273
Névmutató	275
A kötet szerzői	280